

Indie – mocarstwo regionu Indo-Pacyfiku

Jakub Zajączkowski

Uniwersytet Warszawski

Celem artykułu jest analiza ewolucji strategii międzynarodowej Indii w regionie Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku od zakończenia zimnej wojny do 2015 r. Zrozumienie aktywności Indii na tych obszarach wymaga omówienia nie tylko ich działań bezpośrednich, lecz także przyjmowanych przez New Delhi strategii oraz deklarowanych przez przywódców indyjskich celów, metod oraz wytycznych polityki zagranicznej.

Autor stawia hipotezę, że Indie dokonały istotnej transformacji w określaniu swojej tożsamości międzynarodowej, co jest główną przesłanką zdynamizowania polityki zagranicznej tego kraju w regionie Oceanu Indyjskiego. W 1985 r. Indie określały siebie jako mocarstwo Azji Południowej i państwo rozwijające się; w 2015 r. wiążą swoją tożsamość z Oceanem Indyjskim i Pacyfikiem, mówiąc o sobie jako mocarstwie regionu Indo-Pacyfiku.

Struktura artykułu ma służyć weryfikacji tej hipotezy. Region Oceanu Indyjskiego w indyjskiej polityce zagranicznej analizowany jest na trzech poziomach: strategicznym, koncepcyjnym oraz operacyjnym.

Słowa kluczowe: polityka zagraniczna, potęga, strategia morska Indii, region Oceanu Indyjskiego, region Indo-Pacyfiku, strategia *look east policy*

Region Oceanu Indyjskiego w debacie strategicznej Indii po zakończeniu zimnej wojny – uwarunkowania i przesłanki

Zakończenie zimnej wojny oraz kryzys polityczny, ekonomiczny i tożsamościowy w Indiach spowodowały, że na początku lat 90. XX w. problematyka morska i polityka wobec regionu Oceanu Indyjskiego zostały ponownie zmarginalizowane. Nastąpiło znaczne ograniczenie środków przeznaczonych na marynarkę wojenną. Problem należy jednak widzieć w szerszym kontekście. Kryzys ekonomiczny spowodował wstrzymanie programów modernizacyjnych w całej armii. W wymiarze wewnętrznym kwestią zasadniczą stało się jego przezwyciężenie. Debata strategiczna koncentrowała się zaś wobec takich zagadnień jak program nuklearny Indii oraz dotyczyła relacji z mocarstwami w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych. W relacjach z państwami Azji Południowej i innymi subregionami Oceanu Indyjskiego skupiano się przede wszystkim na kwestiach gospodarczych.

Pod koniec lat 90. pojawiły się jednak przesłanki i uwarunkowania, które przyczyniły się do znacznej intensyfikacji wśród badaczy i elit strategicznych w Indiach debaty na temat regionu Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku.

Po pierwsze nastąpił wyraźny wzrost pluralizmu badawczego w analizie problematyki bezpieczeństwa i polityki zagranicznej. Sprzyjał temu fakt, że od początku lat 90. XX w. zaczęły powstawać w Indiach liczne regionalne ośrodki badawcze, podejmujące problematykę bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Po drugie w okresie pozimnowojennym, zwłaszcza na początku XXI w., mamy do czynienia ze wzrostem znaczenia paradygmatu neorealistycznego, odwołując się zaś do indyjskiej nauki o stosunkach międzynarodowych – kautiljańskiego¹. Badacze zaznaczali przy tym, że mimo zakończenia zimnej wojny reguły stosunków między państwami kształtowane są przez wyznaczniki potęgi i wzajemny układ sił². Przykładem jest chociażby polityka mocarstw, zmierzająca do tego, by ograniczały one uzyskanie statusu mocarstwa przez państwa aspirujące do tej pozycji³. W indyjskiej wizji świata nastąpiła więc u progu XXI w. zmiana w podejściu do siły militarnej, zasad *power politics* i jej definiowania. *Shakti* (hind. siła, bogini siły) coraz częściej charakteryzowała indyjską percepcję zagadnień bezpieczeństwa. Indie, uzasadniając swoją aktywność na arenie międzynarodowej, odwoływały się do realizacji własnych interesów narodowych, w tym bezpieczeństwa narodowego.

Po trzecie u progu XXI w. Indusi podjęli próbę usystematyzowania polityki morskiej. W latach 2004 i 2009 przyjęto doktrynę morską, a w 2007 r. – strategię morską Indii⁴. Pozwoliło to im wyjść poza tradycyjną percepcję kwestii morskich. Indie bowiem do lat 90. XX w. określały się jako mocarstwo kontynentalne, były państwem, „które koncentrowało się głównie na lądzie, nastawione były przeciwko otwartej polityce morskiej”⁵. Jeden z indyjskich admirałów wskazywał, że jeszcze w ostatniej dekadzie XX w. świadomość wśród większości decydentów i społeczeństwa indyjskiego ograniczała się do „obsesyjnego postrzegania zagrożeń jedynie z północy Indii”⁶. Przejęcie władzy przez Indyjską Partię Ludową (Bharatiya Janata Party, BJP) w 1999 r. i wzrost znaczenia neorealizmu oraz czynnika morskiego w debacie stra-

¹ Zob. R.U. Zaman, *Kautilya: The Indian strategic thinker and Indian strategic culture*, „Comparative Strategy” 2006, nr 3, s. 231–247.

² Zob. K. Subrahmanyam, *India and the international nuclear order*, w: D.R. SarDesai, R.G.C. Thomas (red.), *Nuclear India in the Twenty-First Century*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2002, s. 63–85.

³ B.R. Nayar, T.V. Paul, *India in the World Order: Searching for Major-Powers Status*, Cambridge University Press, Cambridge 2003, s. 67–77.

⁴ Zob. Indian Navy, *Indian Maritime Doctrine INBR 8*, Integrated Headquarters Ministry of Defence, New Delhi 2004; idem, *Indian Maritime Doctrine INBR 8*, Integrated Headquarters Ministry of Defence, Sivakasi 2009; *Freedom to Use the Seas: India's Maritime Military Strategy*, Integrated Headquarters Ministry of Defence, New Delhi 2007.

⁵ R.D. Kaplan, *South Asia's Geography of Conflicts*, Centre for a New American Security Report, Washington 2010, s. 14.

⁶ S. Chopra, *Naval strategy in the Indian Ocean and the laws of the sea*, w: S. Chandra, B. Arunachalam, V. Suryanarayan (red.), *The Indian Ocean and Its Islands*, Sage, New Delhi 1993, s. 84.

tegicznej spowodowały, że „era kontynentalizmu się skończyła”, jak ujął to admirał Sushil Kumar⁷. Przywódcy BJP podkreślali, że w dobie globalizacji i nowych wyzwań dla bezpieczeństwa konieczna jest efektywna i asertywna strategia morska, której celem będzie „ustanowienie z Oceanu Indyjskiego Oceanu Indii”⁸. Potwierdzeniem rosnącej roli czynnika morskiego w polityce zagranicznej Indii była deklaracja ministra spraw zagranicznych tego kraju Jaswanta Singha w 2000 r., iż „geograficzne granice indyjskiej strefy wpływów wykraczają poza Azję Południową, rozciągając się od Bliskiego Wschodu do cieśniny Malakka”⁹. Minister obrony Indii George Fernandes w 2000 r. podkreślał zaś, że „należy wyjść poza tradycyjną percepcję indyjskiej strefy wpływów ograniczającej się do Azji Południowej; rozciąga się ona bowiem teraz od Morza Arabskiego do Morza Południowochińskiego”¹⁰. Potwierdzał to także *Raport Ministerstwa Obrony Indii* z 2001 r., który określał granice tzw. indyjskiego środowiska bezpieczeństwa od Zatoki Perskiej do cieśniny Malakka¹¹.

Po czwarte wydaje się, że po 2000 r. w Indiach istniał wśród elit politycznych i strategicznych konsensus odnośnie do wzrostu znaczenia czynnika morskiego w polityce tego kraju. Przejęcie więc ponownie władzy przez Indyjski Kongres Narodowy w 2004 r. nie zmieniło kierunku polityki zagranicznej, jaki stanowił wzrost aktywności Indii w regionie Oceanu Indyjskiego. Potwierdzały to deklaracje składane m.in. przez premiera Manmohana Singha, który w 2004 r. określił obszary od Zatoki Perskiej do cieśniny Malakka jako „strategiczne” dla Indii¹². W 2007 r. minister spraw zagranicznych Indii Pranab Mukherjee stwierdzał z naciskiem, że Indie dążą do uzyskania ponownie statusu mocarstwa morskiego, co pozwoli im na wzrost roli i pozycji na świecie¹³. Jednocześnie zwiększało się społeczne poparcie dla indyjskiego zaangażowania w regionie Oceanu Indyjskiego. W 2013 r. ponad 94% ankietowanych w Indiach opowiadało się za realizacją przez ten kraj strategii, która zapewni mu rolę mocarstwa w akwenie Oceanu Indyjskiego¹⁴. Czynnikiem, który ożywił także debatę strategiczną w Indiach oraz wzmocnił przedstawicieli nurtu morskiego, było uznanie przez USA Indii za głównego gwaranta bezpieczeństwa w regionie Oceanu Indyjskiego¹⁵. W założeniach tzw. amerykańskiego zwrotu ku Azji, którego wyraz znajduje się m.in. w tzw. wytycznych Departamentu Obrony z 2012 r. *Sustaining U.S. Global Leadership*:

⁷ Cyt. za: D. Scott, *India's „Grand Strategy” for the Indian Ocean: Mahanian visions*, „Asia-Pacific Review” 2006, nr 2, s. 97–129.

⁸ Ibidem, s. 109.

⁹ Ch. Rajghatta, *Singh's praise*, „Times of India”, 13.04.2001.

¹⁰ Cyt. za: A. Aneja, *India, Vietnam partners in safeguarding sea lanes*, „The Hindu”, 15.04.2000.

¹¹ Zob. Ministry of Defence, Government of India, *Annual Report 2000–2001*, New Delhi 2001.

¹² Zob. M. Singh, *PM's Address at the Combined Commander's Conference*, 24.10.2004.

¹³ Zob. P. Mukherjee, *Speech for the Admiral A.K. Chatterjee Memorial Lecture*, Kolkata, 3.06.2007.

¹⁴ R. Medcalf, *India Poll 2013: Facing the Future – Indian Views of the World Ahead*, Lowy Institute for International Policy, Sydney–Victoria 2013.

¹⁵ Zob. D. Scott, *India's aspirations and strategy for the Indian Ocean – Securing the waves?*, „Journal of Strategic Studies” 2013, nr 4, s. 484–511.

Priorities for 21st Century Defense, Indie mają być „ekonomiczną kotwicą oraz gwarantem (dostarczycielem) bezpieczeństwa w szeroko definiowanym regionie Oceanu Indyjskiego”¹⁶. Rolę Indii na tym obszarze potwierdza także wydawany przez Departament Obrony USA co cztery lata raport *Quadrennial Defense Review*¹⁷.

Od Azji Południowej w kierunku regionu Indo-Pacyfiku – strategiczny zwrot

Główne nurty strategiczne: periodyzacja i uwarunkowania

Po zakończeniu zimnej wojny Indie znalazły się w nowej sytuacji geostrategicznej. Rozpad ZSRR, wzrost znaczenia Chin na świecie i ich aktywność w regionie Azji i Pacyfiku oraz procesy integracyjne w Azji Wschodniej stały się przesłanką do poszukiwania i kształtowania przez rząd w New Delhi nowych założeń strategicznych.

U progu XXI w. w debacie strategicznej dominowało pięć nurtów podejmujących problematykę morską i regionu Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku. Dwa z nich: kontynentalizm oraz podejście odwołujące się do tradycji radzieckiej (w latach 80. XX w.) były już obecne w Indiach w okresie zimnej wojny i wywierały znaczący wpływ na kształtowanie się wymiaru praktycznego ich polityki zagranicznej w regionie Oceanu Indyjskiego w owym okresie. U progu XXI w. nastąpił jednak wzrost znaczenia zwolenników ofensywnych strategii morskich. W tym kontekście należy wyróżnić trzy nurty: panoceaniczny, tzw. monroe’istów i tzw. regionu Indo-Pacyfiku. Geneza podejścia panoceanicznego i monroe’istów sięga początków niepodległości Indii, czyli roku 1947. Premier Indii Jawaharlal Nehru, wyjaśniając przesłanki interwencji wobec enklaw portugalskich i francuskich na subkontynencie indyjskim, odwoływał się do doktryny Monroe. Jej założenia stosowano jednak przede wszystkim do kształtowania indyjskiej strategii w regionie Azji Południowej, głównie w odniesieniu do kwestii związanych z dominacją Indii na subkontynencie indyjskim w wymiarze kontynentalnym. Brak im było kompleksowej strategii wobec regionu Oceanu Indyjskiego. Od lat 70. XX w. postrzegały one ten obszar głównie przez pryzmat rywalizacji USA i ZSRR. Za zagrożenie dla bezpieczeństwa Indii uznawano tamtejszą aktywność marynarki amerykańskiej. W tym kontekście Indie odwoływały się do przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych rezolucji, uznającej Ocean Indyjski za strefę pokoju. New Delhi dążyło do zapobiegania aktywności mocarstw zewnętrznych na tym obszarze. Zarazem jednak Indie nie zgadzały się z większością państw Azji Południowej, które chciały ustanowić ten region wolnym od zbrojeń i broni atomowej. Utworzenie takiej strefy oznaczałoby bowiem ograniczenie indyjskiego rozwoju militarnego. W latach 80. Indiom wciąż brakowało wizji strategicznej w kontekście

¹⁶ United States Department of Defense, *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense*, Washington 2012, s. 2.

¹⁷ United States Department of Defense, *Quadrennial Defense Review 2014*, Washington 2014, s. 17.

Oceanu Indyjskiego¹⁸. Nie została nawet rozpoczęta realizacja przedstawionego przez indyjską marynarkę w 1978 r. 20-letniego planu jej modernizacji, którego celem miała być budowa floty liczącej ponad 300 łodzi¹⁹. Swoje wysiłki kraj ograniczył głównie do utrzymania dominacji w regionie Azji Południowej, czego przykładem były militarne interwencje na Sri Lance i Malediwach. Działania te dowiodły raczej słabości Indii i braku strategicznych koncepcji wobec omawianego obszaru²⁰.

Zakończenie zimnej wojny otworzyło nowy etap w dyskursie strategicznym w Indiach w kontekście regionu Oceanu Indyjskiego. Można tu wyróżnić następujące okresy:

- 1990–1995: dominacja nurtu kontynentalnego oraz nurtu tzw. radzieckiego; w okresie tym wciąż w debacie strategicznej dominowały sprawy związane z relacjami Indii z Pakistanem i Chinami oraz kwestie Kaszmiru i broni nuklearnej;
- 1995–1999: pojawienie się nowych koncepcji, zwracających uwagę na czynnik morski, głównie w kontekście ekonomicznym; podkreślanie konieczności współpracy z państwami Azji Wschodniej w wymiarze morskim; wciąż jednak dominującym podejściem były założenia kontynentalizmu;
- 1999–2011: uznanie czynnika morskiego za istotny w kontekście równowagi sił w regionach Azji i Pacyfiku oraz Oceanu Indyjskiego; uznanie regionu Oceanu Indyjskiego za indyjską strefę wpływów; coraz więcej badaczy indyjskich wskazywało także na współzależności między regionalnym kompleksem bezpieczeństwa w regionie Oceanu Indyjskiego oraz Pacyfiku;
- 2011 – jednym z głównych nurtów w indyjskiej myśli strategicznej stało się podejście zwolenników dominacji Indii w tzw. regionie Indo-Pacyfiku (termin ten pojawił się po raz pierwszy w 2006 r.); Indie zaczynają się określać jako mocarstwo regionu Indo-Pacyfiku, a w mniejszym stopniu koncentrują się na bezpieczeństwie w Azji Południowej; mimo że Pakistan nadal stanowi główne zagrożenie dla bezpieczeństwa Indii, to kwestie bezpieczeństwa rozpatrywane są w kontekście rywalizacji z Chinami o wpływy w regionie Azji i Pacyfiku – Indie przestały uwypuklać znaczenie czynników pakistańskiego oraz chińskiego.

Główne nurty strategiczne – charakterystyka

Po zakończeniu zimnej wojny w debacie strategicznej na temat roli Indii w regionie Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku rozwinęło się pięć głównych nurtów.

Nurt panoceaniczny nawiązywał do tradycji brytyjskiej (brytyjskiego Radżu), w tym do koncepcji lorda George’a Curzona (wicekróla Indii w latach 1899–1905)

¹⁸ Zob. R.G.C. Thomas, *The sources of Indian naval expansion*, w: R.H. Bruce (red.), *The Modern Indian Navy in the Indian Ocean*, Centre for Indian Ocean Regional Studies, Perth 1989, s. 95–107.

¹⁹ W.K. Anderson, *India in Asia: Walking on a tightrope*, „Asian Survey” 1979, nr 12, s. 1241–1253.

²⁰ Zob. D. Brewster, *India’s Ocean: The Story of India’s Bid for Regional Leadership*, Routledge, London–New York 2014, s. 20–33.

oraz teorii przedstawianych w latach 40. i 50. XX w. przez indyjskiego stratega Kavalama M. Panikkar. Odwołując się do koncepcji Curzona tzw. *forward policy*²¹, przedstawiciele tego nurtu uważają, że Indie powinny dominować w regionie Oceanu Indyjskiego, który traktują jako jedną geopolityczną i geoeconomiczną przestrzeń. Powinny stanowić centrum regionalnego systemu bezpieczeństwa: wykorzystując dominację na Oceanie Indyjskim oraz wpływy na całym obszarze, zapobiegać aktywności innych mocarstw i minimalizować ich znaczenie. Przedstawiciele omawianego nurtu w tym kontekście nawiązują także do koncepcji sir Olafa Caroe z 1942 r., który określał rolę niepodległych Indii jako kluczowego „aktora w anglo-saksońskim systemie bezpieczeństwa, naturalnego gwaranta bezpieczeństwa w regionie Oceanu Indyjskiego”²². Panikkar w książce z 1945 r. *India and the Indian Ocean: An Essay on the Influence of Sea Power on Indian History* nawiązywał nie tylko tytułem, lecz także założeniami do publikacji amerykańskiego stratega Alfreda T. Mahana. Podkreślał, że jedyną gwarancją bezpieczeństwa Indii jest ich dominacja na Oceanie Indyjskim i kontrola znajdujących się tam morskich szlaków komunikacyjnych (*sea lines of communication*, SLOCs). Można to osiągnąć dzięki rozbudowanemu systemowi baz morskich wzdłuż SLOCs oraz w pobliżu tzw. *choke points*. Główne punkty tzw. *steel ring* (żelaznego pierścienia) tworzyłyby takie obszary jak: Zatoka Bengalska, Singapur, Cejlon, Mauritius i Sokotra. Panikkar, zdając sobie sprawę z ograniczeń indyjskiej marynarki, proponował współpracę z Wielką Brytanią (na zasadzie równoprawnych partnerów) oraz utworzenie tzw. wyłącznej strefy wpływów anglo-indyjskich, która byłaby zarządzana przez przedstawicieli czterech regionalnych mocarstw: Indii, Wielkiej Brytanii, Australii i Afryki Południowej. System ten zapewniałby bezpieczeństwo Indii, a jednocześnie pozwolił na utrzymanie globalnych wpływów przez Brytyjczyków²³.

Nawiązując do tradycji brytyjskiej oraz uwzględniając współczesne uwarunkowania, przedstawiciele nurtu panoceanicznego uważają, że pierwszoplanowy obszar interesów Indii rozciąga się od Bliskiego Wschodu do cieśniny Malakka. Druga, choć także znacząca strefa interesów Indii, wywierająca pośredni wpływ również na sytuację w Zatoce Perskiej i na Morzu Andamańskim, to obszar Morza Czerwonego oraz Morza Południowochińskiego. Jaswant Singh wskazywał, że takie parametry geograficzne pozwalają określić indyjską strategię morską jako panoceaniczną²⁴. Indyjski strateg Krishnaswamy Subrahmanyam, dla uwypuklenia odejścia Indii od założeń kontynentalizmu w kierunku poszerzenia strefy wpływów w kierunku obszarów morskich, wprowadził termin „Południe Azji” (*Southern Asia*). Celem indyjskiej

²¹ A.T. Embree, *Frontiers into boundaries: The evolution of the modern state*, w: A.T. Embree (red.), *Imagining India: Essays on Indian History*, Oxford University Press, New York 1989, s. 67–84.

²² P.J. Brobst, *The Future of the Great Game: Sir Olaf Caroe, India's Independence and the Defence of Asia*, University of Akron Press, Akron 2005, s. 13.

²³ K.M. Panikkar, *India and the Indian Ocean: An Essay on the Influence of Sea Power on Indian History*, George Allen & Unwin, London 1945, s. 15, 20, 95.

²⁴ D.L. Berlin, *India in the Indian Ocean*, „Naval War College Review” 2006, t. 2, nr 59, s. 60.

polityki zagranicznej powinna być „kontrola morskich szlaków komunikacyjnych na Południu Azji i na Oceanie Indyjskim”²⁵.

Badacze i politycy tego nurtu zakładają, że Indie osiągnęły już stabilność wewnętrzną, a ruchy separatystyczne wspierane przez państwa ościenne nie zagrażają teraz ich bezpieczeństwu. Ponadto przyjmują oni, że konflikt o granicę z Chinami czy Pakistanem o Kaszmir nie powinien się zaostrzyć w najbliższych latach. Indie mogą więc skoncentrować się na obszarze najważniejszym dla ich bezpieczeństwa i rozwoju, czyli regionie Oceanu Indyjskiego. Biorąc pod uwagę znaczenie strategiczne i ekonomiczne morskich szlaków komunikacyjnych, jak również coraz więcej zagrożeń asymetrycznych na tym obszarze, uważają, że jest on priorytetowy dla Indii. Ma to swoje implikacje instytucjonalno-strategiczne. Indie powinny dokonać znacznej modyfikacji budżetu wojskowego. W przekonaniu przedstawicieli nurtu panoceanicznego 35–40% jego środków powinno być przeznaczonych na marynarkę wojenną. Podstawą sił morskich należy uczynić łodzie podwodne o napędzie nuklearnym oraz amfibie. Ma to służyć uniezależnieniu się od amerykańskich gwarancji bezpieczeństwa m.in. morskich szlaków komunikacyjnych. Rolę stabilizatora i gwaranta bezpieczeństwa SLOCs oraz swobodnego przepływu przez nie przejęłyby Indie. Zapewniłoby im to pełną i niekwestionowaną dominację w regionie Oceanu Indyjskiego, czego potwierdzeniem miałyby być posiadane przez ten kraj zdolności nuklearne, umożliwiające drugie uderzenie. Morskie siły atomowe odgrywałyby kluczową rolę. Ponadto reprezentanci tego nurtu, tacy jak Fernandes, opowiadali się za rozbudową baz marynarki wojennej w Indiach (m.in. w Karwarze) i na Oceanie Indyjskim. Komandor Ranjit Rai w artykule pt. *Indian navy in the 21st century*, odwołując się do założeń amerykańskiego stratega Mahana, wskazywał na trzy funkcje marynarki indyjskiej: wojenną, policyjno-porządkowo-kryzysową (działania w przypadku m.in. katastrof naturalnych w regionie Oceanu Indyjskiego) oraz dyplomacji siłowej (*coercive diplomacy*), której celem byłoby zapewnienie porządku i stabilności w państwach strategicznie istotnych dla bezpieczeństwa i dobrobytu Indii²⁶.

Za znacznym zwiększeniem wydatków na marynarkę wojenną (na poziomie 30–35% budżetu obronnego Indii) i większą asertywnością w polityce morskiej opowiadali się także monroe’iści, którzy odwoływali się do amerykańskiej doktryny Monroe. Podobnie jak przedstawiciele nurtu panoceanicznego zakładają oni, że region Azji Południowej cechuje się stabilnością, a Indie osiągnęły wewnętrzną konsolidację. Pakistan nie jest traktowany jako zagrożenie dla bezpieczeństwa tego kraju. New Delhi powinno się skoncentrować na wschodniej części Oceanu Indyjskiego. Za główne zagrożenie uznano działalność na nim mocarstw zewnętrznych, przede wszystkim Chin. Wykazywały one bowiem szczególną aktywność w Azji Południowo-Wschodniej

²⁵ J.R. Holmes, A.C. Winner, T. Yoshihara, *Indian Naval Strategy in the Twenty-First Century*, Routledge, London–New York 2009, s. 38.

²⁶ R. Rai, *Indian navy in the 21st century*, „Asia Focus” 2003, nr 6, s. 31–40.

oraz Zatoce Bengalskiej. Monroe'ści, uznając region Oceanu Indyjskiego za *mare nostrum*, w przeciwieństwie do nurtu panoceanicznego nie dążyli do dominacji Indii na tym obszarze. Według nich właściwym celem jest kontrola tamtejszych SLOCs oraz zapobieganie większej aktywności innych mocarstw na Oceanie Indyjskim. Monroe'ści nie zamierzają jednak uczynić z niego jednej strategicznej całości podporządkowanej wyłącznie New Delhi. Wyraża się to także w proponowanej przez nich strukturze sił morskich, w której dominuje wschodnia flanka indyjskiej marynarki. Powinna być ona oparta na siłach nuklearnych oraz raketach balistycznych o długim zasięgu. Monroe'ści uważają wschodni obszar Oceanu Indyjskiego za kluczowy dla bezpieczeństwa i dobrobytu Indii²⁷.

Przedstawiciele nurtu panoceanicznego i monroe'ści odwoływali się w swoich esejach oraz wypowiedziach do założeń i tez Mahana. Przykładem są m.in. książki i eseje: Raia *Indian Navy in the 21st Century* (2003), Anila Singha *India's Security Concerns in the Indian Ocean Region* (2003), Gauranga Bhatta *A Strategic Plan for India* (2005) oraz Michaela Pugh *Is Mahan Still Alive? State Naval Power in the International System* (1996). Autorzy wskazywali na użyteczność koncepcji Mahana w definiowaniu i operacjonalizacji strategii morskiej Indii u progu XXI w.

Nowe uwarunkowania regionalne, takie jak: aktywność Chin na obszarze Azji i Pacyfiku, modernizacja marynarek przez inne mocarstwa azjatyckie, rywalizacja chińsko-amerykańska, ewolucja stosunków międzynarodowych w regionie Azji Południowo-Wschodniej, stały się powodem ewolucji przedstawicieli ofensywnych strategii morskich w kwestii uznania obecności w nim mocarstw zewnętrznych w regionie Oceanu Indyjskiego. Uważając ten akwen za wyłączną indyjską strefę wpływów, w coraz większym stopniu są oni jednak w stanie zaakceptować obecność w nim mocarstw zewnętrznych. Warunkiem jest uznanie roli i pozycji Indii w tym regionie. Ponadto wyjątkiem są relacje z USA. Większość przedstawicieli nurtu panoceanicznego i monroe'istów stoi na stanowisku, że jedynie współpraca ze Stanami Zjednoczonymi i ich sojusznikami, takimi jak Japonia czy Australia, pozwoli zapobiec wzrostowi potęgi Chin w regionie Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku, co stanowi główne zagrożenie dla Indii. Zdaniem C. Raja Mohana²⁸ powinny więc one zrezygnować z polityki, której celem było zachowanie autonomii. Jest to bowiem strategia państw słabych. Jeśli Indie chcą realizować aspiracje mocarstwowe i odgrywać rolę stabilizatora w regionie Oceanu Indyjskiego, powinny realizować strategię zacieśnienia relacji z USA oraz Australią i Japonią²⁹. Indie powinny odgrywać znaczącą rolę w nowej, kształtującej się równowadze sił na tym obszarze i w Azji Wschodniej. Mimo że odżegnują się od brytyjskich

²⁷ Zob. D. Brewster, *India as an Asia Pacific Power*, Routledge, London–New York 2012, s. 18–34; idem, *India's Ocean...*, op.cit., s. 24–33; J.R. Holmes, T. Yoshihara, *India's „Monroe Doctrine” and Asia's maritime future*, „Strategic Analysis” 2008, nr 6, s. 997–1011.

²⁸ C. Raja Mohan, *India and the Changing Geopolitics of the Indian Ocean*, wystąpienie w National Maritime Foundation, New Delhi, 19.07.2010.

²⁹ Ibidem.

koncepcji Curzona, zdaniem Raja Mohana nowa strategia Indii w regionie Oceanu Indyjskiego powinna cechować się zaangażowaniem oraz większą aniżeli w okresie zimnej wojny asertywnością. Założenia indyjskiej strategii powinny przewidywać m.in.:

- ożywienie współpracy handlowej z państwami regionu Oceanu Indyjskiego;
- instytucjonalizację kooperacji w dziedzinie politycznej i militarnej z tymi państwami;
- rozwój infrastruktury łączącej Indie z Azją Południowo-Wschodnią;
- zacieśnienie współpracy wojskowej;
- rywalizację z Chinami i Pakistanem o wpływy na obszarze Oceanu Indyjskiego.

We wschodniej części regionu Oceanu Indyjskiego Indie powinny zacieśniać współpracę z Mjanmą, traktując ją jako państwo buforowe wobec ekspansji chińskiej. Jednocześnie New Delhi musi dążyć do umocnienia swojej pozycji w Zatoce Bengalskiej oraz cieśninie Malakka. W zachodniej części regionu Indie powinny kontynuować reset z państwami Zatoki Perskiej i Iranem³⁰. Działania te nie mogą mieć jednak charakteru hegemonistycznego. Indie muszą jedynie podkreślić, że są mocarstwem, którego aktywność wykracza poza Azję Południową. Jednocześnie powinny uwypuklać to, że rozszerzenie ich strefy wpływów ma bezpośredni związek z bezpieczeństwem państwa. Przedstawiciele morskich strategii ofensywnych zaznaczają, że nowe wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa powodują, iż jednym z głównych celów indyjskiej strategii w regionie jest rozszerzenie tzw. parametrów bezpieczeństwa Indii, czyli indyjskiej strefy wpływów, w której chcą one odgrywać rolę stabilizatora i lidera, lecz nie hegemonia. Don Berlin, odwołując się do założeń realizmu ofensywnego, uważa takie działania za jak najbardziej uzasadnione³¹. Twierdzi bowiem, że państwo takie jak Indie, biorąc pod uwagę jego położenie geograficzne i czynniki geopolityczne, w naturalny sposób postrzega, iż najlepszą gwarancją bezpieczeństwa jest poszerzenie wpływów³².

Część badaczy oraz polityków uważa jednak koncepcje panoceaniczne i monroe'istów za nieużyteczne, gdyż nie odpowiadają one współczesnym realiom. Sugata Bose przestrzega „przed zbyt łatwym nawiązywaniem do tradycji brytyjskiej”³³. Zmieniły się bowiem uwarunkowania geopolityczne. Indie nie stanowią tak jak Indie Brytyjskie jedności geopolitycznej w Azji Południowej, co pozwalało im dominować także w Azji Centralnej i na Bliskim Wschodzie. Ponadto wskazuje się, że wydatki na armię u progu XX w. stanowiły ponad połowę całego budżetu państwa (w latach 1904–1905 wynosiły 51,9%). Przesłanki te powodują, że część badaczy i elit strategicznych, choć zgadza się z tezą o wzroście znaczenia Oceanu Indyjskiego i konieczności

³⁰ Ibidem.

³¹ D. Berlin, *The rise of India and the Indian Ocean*, „Journal of the Indian Ocean Region” 2011, nr 1, s. 1–32.

³² Ibidem.

³³ S. Bose, *A Hundred Horizons: The Indian Ocean in the Age of Global Empire*, Harvard University Press, Harvard 2006, s. 37.

aktywniejszej polityki w tym regionie, za dużo użyteczniejsze podejście w polityce zagranicznej Indii na tym obszarze uważa tradycję radziecką aniżeli brytyjską czy amerykańską. Przedstawiciele tego nurtu stoją na stanowisku, że najważniejszym elementem w indyjskiej strategii jest ustanowienie baz morskich i kontrola *choke points*, takich jak cieśniny Malakka i Ormuz. Zabezpieczyć ma to Indie przed coraz aktywniejszą polityką Chin, które wyrastają na głównego rywala w regionie. Przedstawiciele nurtu radzieckiego planują wzrost środków na marynarkę wojenną jedynie na poziomie 20% budżetu obronnego Indii. Nie przewidywano m.in. rozbudowy sił nuklearnych morskich, które miały pozostawać na niskim poziomie. Nie zakładano również zakupu łodzi podwodnych o napędzie atomowym. Lotniskowce także nie miały stanowić o istocie sił morskich. Strategia morska miała być oparta na posiadaniu baz morskich, dzięki którym Indie mogłyby kontrolować główne punkty strategiczne na Oceanie Indyjskim³⁴.

Wzrost znaczenia czynnika morskiego w debacie strategicznej nie oznaczał jednak marginalizacji przedstawicieli kontynentalizmu. Choć większość uznawała konieczność modernizacji marynarki wojennej, to podkreślano, że najważniejszym wyzwaniem dla Indii jest zagrożenie ze strony Pakistanu i Chin. Zwłaszcza w kontekście niestabilności w tym pierwszym i w Afganistanie, wobec wzrostu znaczenia organizacji terrorystycznych oraz napięć na granicy z Chinami uzasadnione wydaje się utrzymanie znacznych nakładów finansowych na wojska lądowe. Zagrożenia ze strony Oceanu Indyjskiego uważano jedynie za potencjalne i rozpatrywano tylko w kontekście ewentualnych przyszłych strategii wojskowych. Oceniano więc, że nie ma konieczności znacznej rozbudowy marynarki wojennej. Poziom wydatków na nią w wysokości 15–20% budżetu obronnego wydawał się tym samym wystarczający. Przedstawiciele kontynentalizmu *de facto* uznawali rolę USA jako gwaranta bezpieczeństwa morskich szlaków komunikacyjnych. Zdawali sobie bowiem sprawę ze znacznych ograniczeń i słabości marynarki indyjskiej³⁵.

U progu XXI w. pojawił się piąty nurt badawczy, który zaczął odgrywać coraz większą rolę w następnym dziesięcioleciu – chodzi o tzw. koncepcję regionu Indo-Pacyfiku. Przedstawiciele tego podejścia nawiązywali do założeń nurtu panoceanicznego oraz neorealizmu. Raja Mohan wskazywał, że wzrost wyznaczników potęgi Indii i Chin oraz rywalizacja indyjsko-chińska o wpływy w regionach Pacyfiku i Oceanu Indyjskiego uzasadniają traktowanie regionu Indo-Pacyfiku w kategoriach jednej geopolitycznej całości³⁶. Brahma Chellaney podkreślał, że Indie wraz z Japonią i Australią są w nim

³⁴ Zob. T.P.M. Barnett, *India's 12 steps to a world-class navy*, „US Naval Institute Proceedings” 2001, t. 127, nr 7, s. 41–45; I. Rehman, *India's aspirational naval doctrine*, w: H.V. Pant (red.), *The Rise of the Indian Navy: Internal Vulnerabilities, External Challenges*, Routledge, Ashgate 2012, s. 73–75.

³⁵ Zob. *ibidem*, s. 68–70.

³⁶ C. Raja Mohan, *India's New Foreign Policy Strategy*, referat na seminarium China Reform Forum oraz Carnegie Endowment for International Peace, Pekin, 26.05.2006, <http://carnegieendowment.org/files/Mohan.pdf> (data dostępu: 27.07.2015).

naturalnymi sojusznikami³⁷. Hemant K. Singh i Karl F. Inderfurth zwracali uwagę, że na obszarze tym należałoby rozwinąć w przyszłości mechanizmy współpracy gospodarczej wzorowane na założeniach Partnerstwa Transpacyficznego³⁸. O obecnym znaczeniu tego regionu decydują jednak wciąż uwarunkowania geostrategiczne, takie jak wzrost roli Chin w Azji Wschodniej i na Oceanie Indyjskim oraz ich asertywna polityka w tych częściach świata. Zdaniem Singha i Inderfurtha Indie, Japonia i USA powinny stać się liderami regionu Indo-Pacyfiku³⁹. Zwolennicy tej koncepcji postrzegali region Oceanu Indyjskiego jako indyjską strefę wpływów. Zaznaczali, że należy prowadzić asertywną strategię na tym obszarze oraz odejść od założeń polityki niezaangażowania. Opowiadali się za modernizacją marynarki i aktywniejszą polityką Indii także w Azji Wschodniej. Wśród przesłanek wzrostu znaczenia regionu Oceanu Indyjskiego w strategii Indii wskazywano: kwestię bezpieczeństwa SLOCs, czynnik energetyczny oraz rywalizację mocarstw, tj. Chin i Indii. Jednocześnie, zdając sobie wciąż sprawę z ograniczonej roli Indii na obszarze Azji i Pacyfiku, podkreślano, że jedynie w ramach regionu Indo-Pacyfiku Indie mogą najpełniej realizować swoje aspiracje mocarstwowe w wymiarze regionalnym i globalnym. Tezy te znalazły wyraz m.in. w dwóch kluczowych publikacjach, będących swego rodzaju manifestem omawianego nurtu, tj. *Modi's World: Expanding India's Sphere of Influence* Raji Mohana (2015) oraz *Indo-Pacific Region: Political and Strategic Prospects* pod redakcją Rajiva K. Bhatii i Vijaya Sakhuji (2014).

Zwolennicy koncepcji regionu Indo-Pacyfiku początkowo skupiali się głównie w środowisku strategicznym, nie mieli zaś wpływu na przedstawicieli biurokracji czy administrację rządową. Sytuacja ta uległa jednak zmianie, zwłaszcza po 2011 r., kiedy rolę Indii w regionie Indo-Pacyfiku zaczęły dostrzegać USA czy Australia. Znalazło to odzwierciedlenie m.in. w wypowiedziach sekretarz stanu USA Hillary Clinton i ministra obrony Australii Stephena Smitha⁴⁰. Od początku XXI w., mimo że wciąż mieliśmy do czynienia z różnymi podejściami strategicznymi w Indiach, to wśród tamtejszych elit politycznych i strategicznych panowało coraz większe zrozumienie dla wzmocnienia aktywnej polityki morskiej. W debacie nie tylko strategicznej, lecz także politycznej przyjął się na stałe termin „region Indo-Pacyfiku”.

³⁷ B. Chellaney, *Asia's natural born allies*, „Project Syndicate”, 28.12.2011, <http://www.project-syndicate.org/commentary/asia-s-natural-born-allies> (data dostępu: 23.05.2015).

³⁸ H.K. Singh, K.F. Inderfurth, *Issue brief: An Indo-Pacific triangle of consequence*, Indian Council for Research on International Economic Relations, 2011, http://www.icrier.org/icrier_wadhvani/Index_files/ICRIER_ISSUE_BRIEF_Dec.pdf (data dostępu: 12.09.2015).

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ H. Clinton, *Secretary of State Hillary Rodham Clinton on India and the United States: A vision for the 21st century*, 20.07.2011, <http://iipdigital.usembassy.gov/st/english/texttrans/2011/07/20110720165044su0.7134014.html#ixzz1UxWVNLPL> (data dostępu: 18.09.2015); S. Smith, *Australia and India Building the Strategic Partnership*, wystąpienie w Asia Society, Mumbaj, 9.12.2011.

Konceptualizacja polityki zagranicznej Indii w regionie Indo-Pacyfiku

Po zakończeniu zimnej wojny Indie przystąpiły do redefinicji swojej polityki wobec państw regionu Oceanu Indyjskiego oraz Pacyfiku. W początkowej fazie nowej strategii możemy wyróżnić następujące etapy:

- 1991–1999: normalizacja stosunków z państwami Azji Południowej (tzw. doktryna Gudźrała); zacieśnienie współpracy gospodarczej z państwami Azji Południowo-Wschodniej oraz próba jej instytucjonalizacji (*look east policy*)⁴¹;
- 1999–2002: rozszerzenie współpracy z państwami Azji Południowo-Wschodniej o komponent polityczno-strategiczny (II etap *look east policy*) oraz zainicjowanie tzw. strategii *extended neighbourhood*, a także *look west policy*, w ramach której za priorytetowe dla polityki zagranicznej uznano: region Zatoki Perskiej, Afrykę Wschodnią oraz Azję Wschodnią i Azję Centralną⁴².

Coraz ściślejsze współzależności między Azją Południową i Wschodnią a Pacyfikiem, nie tylko w wymiarze ekonomicznym, lecz także geopolitycznym, stały się przesłanką do zainicjowania II fazy strategii Indii na tych obszarach. Można wyróżnić w niej następujące etapy:

- realizacja aktywnej polityki morskiej, czego przejawem było przyjęcie przez Indie strategii morskiej oraz doktryn morskich i modernizacja marynarki wojennej;
- zacieśnienie współpracy strategicznej z państwami Azji Południowo-Wschodniej oraz Azji Wschodniej i Pacyfiku, zwłaszcza od 2014 r., czego wyrazem miała być nowa polityka Indii wobec tego subregionu, tj. *act east policy*⁴³;
- zacieśnienie współpracy strategicznej ze Stanami Zjednoczonymi i ich sojusznikami w Azji.

U progu XXI w. główne cele strategii Indii w regionie Oceanu Indyjskiego to: podtrzymanie statusu mocarstwa regionalnego i zwiększenie wpływu; zapewnienie pokoju w akwenie; zapewnienie bezpieczeństwa morskich szlaków komunikacyjnych. Region Oceanu Indyjskiego definiowano jako indyjską strefę wpływów. Według *Doktryn morskich Indii* z lat 2004 i 2009 w skład regionu, który decyduje o żywotnych interesach i bezpieczeństwie Indii, wchodzi: wschodnia część Oceanu Indyjskiego wzdłuż wybrzeży Afryki Wschodniej i Południowej, Bliski Wschód, Zatoka Bengalska, Morze Arabskie oraz cieśnina Malakka.

Indie w swojej *Strategii morskiej* wskazują jednak na współzależności między bezpieczeństwem w regionach Oceanu Indyjskiego oraz Pacyfiku. Chociaż subregiony

⁴¹ Zob. J. Zajączkowski, *Indie w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 201–211.

⁴² Zob. B. Pradhan, *Changing dynamics of India's West Asia policy*, „International Studies” 2004, t. 41, nr 1, s. 1–88.

⁴³ Zob. D. Brewster, *Indian strategic thinking about East Asia*, „Journal of Strategic Studies” 2011, nr 6, s. 825–852; W.C. Ladwig III, *Delhi's Pacific ambition: Naval power, „Look East”, and India's emerging influence in the Asia-Pacific*, „Asian Security” 2009, nr 2, s. 87–113.

tego drugiego w doktrynie i strategii są określane jako obszary drugoplanowe, to uwypukla się ich pośredni wpływ na bezpieczeństwo w tym pierwszym⁴⁴. Należy więc w sposób holistyczny rozpatrywać politykę Indii na tych obszarach. Współzależności między celami strategii morskiej tego kraju w regionie Oceanu Indyjskiego oraz jego aktywnością na obszarze Azji i Pacyfiku zostały także potwierdzone w raporcie Ministerstwa Obrony Indii z 2015 r.⁴⁵

Na łączne traktowanie regionalnego kompleksu bezpieczeństwa w Azji Wschodniej, na Pacyfiku oraz na Oceanie Indyjskim mają wpływ dwa czynniki: kwestie bezpieczeństwa SLOCs i *choke points* oraz asertywna strategia Chin w Azji Wschodniej i Azji Południowej⁴⁶. Chiny, aspirując do uzyskania hegemonii regionalnej w Azji Wschodniej, dążą do rozbudowy marynarki oraz uzyskania wpływów na Oceanie Indyjskim, który bezpośrednio sąsiaduje z kluczowym dla nich akwenem, czyli m.in. Morzem Południowochińskim. Od kilku lat Chiny konsekwentnie tworzą tzw. zamorskie punkty strategiczne w regionie Oceanu Indyjskiego. Pekin wyróżnia trzy kategorie takich punktów: 1) zabezpieczające północny szlak SLOCs – czyli bazy i porty w Pakistanie (Gwadar), na Sri Lance (Hambantota), na Malediwach⁴⁷ i w Mjanmie; 2) zachodni łańcuch – czyli porty i bazy łączące Dżibuti, Jemen, Oman, Kenię, Tanzanię i Mozambik; 3) południowy łańcuch – łączący Seszele i Madagaskar. Chiny utworzyły bazy i porty lub planują ich utworzenie także w Tajlandii. Projektom infrastrukturalnym towarzyszy zacieśnienie współpracy politycznej i militarnej z państwami Afryki Wschodniej, Azji Południowej oraz Pacyfiku. Koncepcja tzw. *string of pearls* ma charakter wielowymiarowy, na który składają się przede wszystkim instrumenty ekonomiczne, polityczne i w najmniejszym stopniu militarne⁴⁸. Na zagrożenie związane z aktywnością Chin w Azji Południowej, Wschodniej i na Pacyfiku wskazywano w *Strategii morskiej* oraz *Doktrynie morskiej Indii*, a także w corocznych raportach Ministerstwa Obrony⁴⁹. Niepokój budziła zwłaszcza aktywność Chin w Zatoce Bengalskiej⁵⁰.

Współzależności między Oceanem Indyjskim i Pacyfikiem są również związane z kwestią zapewnienia bezpieczeństwa morskim szlakom komunikacyjnym. Jednostronne uzależnienie od nich powoduje, że dla Indii i innych państw regionu

⁴⁴ Indian Navy, *Indian Maritime...*, 2004, op.cit., s. 2; idem, *Indian Maritime...*, 2009, op.cit., s. 2.

⁴⁵ Ministry of Defence, Government of India, *Annual Report 2014–2015*, New Delhi 2015, s. 1–11, <http://www.mod.nic.in/writereaddata/AR1415.pdf> (data dostępu: 25.03.2015).

⁴⁶ Zob. D.L. Berlin, *Sea power, land power and the Indian Ocean*, „Journal of the Indian Ocean Region” 2010, t. 6, nr 1, s. 61.

⁴⁷ A. Kumar, *Chinese engagement with the Maldives: Impact on security environment in the Indian Ocean region*, „Strategic Analysis” 2012, nr 2, s. 276–289.

⁴⁸ Zob. R. Kaplan, *China's string of pearls*, Stratfor, 13.02.2013; D. Kostecka, *Hambantota, Chittagong and the Maldives – Unlikely pearls for the Chinese navy*, „China Brief” 2010, nr 10(23), s. 8; eadem, *The Chinese navy's emerging support network in the Indian Ocean*, „China Brief” 2010, nr 10(15), s. 3–5.

⁴⁹ H.V. Pant, *India in the Asia-Pacific: Rising ambitions with an eye on China*, „Asia-Pacific Review” 2007, nr 1, s. 54–71.

⁵⁰ Ministry of Defence, Government of India, *Annual Report 2007–2008*, New Delhi 2008, s. 6, <http://www.mod.nic.in/writereaddata/AR-eng-2008.pdf> (data dostępu: 20.03.2015).

Oceanu Indyjskiego kwestia bezpieczeństwa SLOCs i swobody przepływu ma charakter nie tylko ekonomiczny, ale przede wszystkim strategiczny⁵¹. W tym kontekście kluczową rolę odgrywa także zapewnienie swobodnego przepływu przez cieśniny o charakterze strategicznym – *choke points* – takie jak Bab-el-Mandeb, Malakka i Ormuz.

Odpowiedzią na nowe wyzwania w regionie Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku jest próba realizowania od kilku lat kompleksowej strategii wobec tego obszaru. Składają się na nią:

- nowa polityka wobec Azji Południowej (kolejny jej etap został zainicjowany przez premiera Narendra Modiego w 2014 r., czego dowodem było rozpoczęcie strategicznej współpracy ze Sri Lanką oraz podpisanie umów o współpracy militarnej z Seszelami i Mauritiusem w 2015 r.)⁵²;
- zainicjowanie u progu XXI w. *look west policy* (jej celem jest zacieśnienie nie tylko współpracy gospodarczej, lecz także strategicznej z państwami Bliskiego Wschodu i Azji Środkowej);
- aktywne włączenie się w proces tworzenia i uaktywnienia instytucji współpracy regionalnej w Azji Południowej i regionie Oceanu Indyjskiego (chodzi jednak przede wszystkim o współpracę gospodarczą, unika się problematyki bezpieczeństwa)⁵³;
- nowa polityka Indii wobec Afryki Wschodniej.

Indie zdają sobie jednak sprawę z tego, że kluczowe znaczenie dla ich pozycji w regionie Indo-Pacyfiku ma ich polityka wobec państw Azji Południowo-Wschodniej. Podstawową rolę dla bezpieczeństwa Indii i tych krajów odgrywa kwestia Morza Południowochińskiego. *Novum* w indyjskiej *Strategii morskiej* i *Doktrynie morskiej Indii* jest fakt, że Indie identyfikują ten akwen jako wyjątkowo istotny dla ich bezpieczeństwa. Wynika to z kilku przesłanek, takich jak: bezpośrednie sąsiedztwo z Oceanem Indyjskim, obecność na tym morzu cieśniny Malakka oraz czynnik chiński. Biorąc pod uwagę znaczenie cieśniny Malakka i Morza Południowochińskiego, Indie zwiększają systematycznie swoją aktywność w państwach regionu⁵⁴. Ma to potwierdzić „trwałą, znaczącą i celową obecność Indii na Morzu Południowochińskim”⁵⁵. Służyć temu mają również działania tego kraju zmierzające do korzystania z baz marynarki i lotnictwa

⁵¹ S.A. Emerson, V.S. Mathur, *The Indian Ocean: Geographic center of the global oil market*, w: J. Garofano, A.J. Dew (red.), *Deep Currents and Rising Tides: The Indian Ocean and International Security*, Georgetown University Press, Washington 2003, s. 5.

⁵² Zob. *India seeks edge over China as Modi visit Sri Lanka*, Reuters, 13.03.2015, <http://in.reuters.com/article/2015/03/13/sri-lanka-india-idINKBN0M919820150313> (data dostępu: 17.03.2015).

⁵³ G.V.C. Naidu, *Prospects for IOR-ARC regionalism: An Indian perspective*, „Journal of the Indian Ocean Region”, nr 1, s. 21–36.

⁵⁴ R. Chaturvedy, *South China Sea: India's maritime gateway to the Pacific*, „Strategic Analysis” 2015, nr 4, s. 360–377; D. Scott, *India's role in the South China Sea: Geopolitics and geoeconomics in play*, „India Review” 2013, nr 2, s. 51–69.

⁵⁵ Idem, *India's drive for a „blue water” navy*, „Journal of Military and Strategic Studies” 2007, nr 10(2), s. 33.

w Cam Rahn Bay (Wietnam) i bazy marynarki Singapuru Changi Naval Base⁵⁶. Indie zdają sobie sprawę, że dążąc do odgrywania większej roli w zachodniej części Pacyfiku, muszą dysponować wsparciem logistycznym państw Azji Południowo-Wschodniej. W przeciwnym razie ich wiarygodność będzie znacznie ograniczona.

Powyższe uwarunkowania stały się katalizatorem zacieśniania współpracy strategicznej Indii z państwami Azji Południowo-Wschodniej, zwłaszcza po 2004 r.

Po odsunięciu w 2004 r. od władzy realizującego politykę prochińską premiera Khin Nyunta relacje między Indiami a Mjanmą nabrały bardziej dynamicznego charakteru. W tym samym roku podpisano umowę o współpracy w dziedzinie zwalczania nietradycyjnych zagrożeń dla bezpieczeństwa. Celem Indii jest ograniczenie wpływów Chin w Mjanmie, zwłaszcza przy uwzględnieniu rywalizacji z Państwem Środka w Zatoce Bengalskiej i na Oceanie Indyjskim. Indie traktują także Mjanmę jako istotne państwo w kontekście coraz ściślejszych powiązań strategicznych i infrastrukturalnych Azji Południowej z Azją Wschodnią. Ponadto planują wsparcie dla projektu budowy portu u ujścia rzeki Kaladan, która przepływa przez terytoria Indii i Mjanmy. Rozpoczęły także prace studyjne dotyczące możliwości budowy portu w Tawe. Dodatkowo Indie prowadzą z Mjanmą wspólne ćwiczenia morskie, jak również zacieśniają stosunki strategiczne z innymi państwami Azji Południowo-Wschodniej. W 2005 r. Indie podpisały porozumienie, tzw. *Memorandum of understanding*, odnośnie do współpracy marynarki indyjskiej z tajskimi morskimi siłami zbrojnymi i strażą przybrzeżną⁵⁷. Nowego wymiaru nabrały także relacje tego kraju z Wietnamem. W styczniu 2000 r. podczas wizyty jego premiera Phan Van Kaia w Indiach postanowiono o rozpoczęciu wspólnych ćwiczeń wojskowych oraz o zainicjowaniu rozmów na temat dostaw zaawansowanego sprzętu wojskowego z Indii do Wietnamu. Porozumienie podpisane w 2000 r. dotyczyło także współpracy wywiadowczej i marynarek wojennych. W 2003 r. oba państwa podpisały Wspólną ramową deklarację o wszechstronnej współpracy (*Joint declaration on the comprehensive co-operation*). Dla Indii jednak kwestią najważniejszą w kontekście Oceanu Indyjskiego było uzyskanie dzięki współpracy z Wietnamem dostępu do Morza Południowochińskiego. W 2000 r. New Delhi zwróciło się z prośbą do Hanoi o uzyskanie prawa do utworzenia bazy marynarki i sił lotniczych w Cam Rahn Bay. Ponadto Indie wyrażały gotowość do odgrywania roli arbitra w konflikcie między Chinami i państwami Azji Południowo-Wschodniej o Wyspy Paracelskie i wyspy Spratly. Propozycje te nie spotkały się jednak z akceptacją Hanoi. W 2011 r. Wietnam zgodził się jedynie, w obliczu zaostrzającego się sporu z Chinami na Morzu Południowochińskim, na dokowanie statków marynarki indyjskiej w małym porcie Nha Trang, 40 km na południe od Cam Rahn Bay. Z jednej strony chciał w ten sposób wzmocnić swoją pozycję strategiczną wobec Chin, z drugiej zaś – zgoda na dokowanie

⁵⁶ Zob. C. Raja Mohan, *India's geopolitics and Southeast Asian security*, w: D. Singh, T.M. Maung (red.), *Southeast Asian Affairs 2008*, Institute of Southeast, Singapore 2008, s. 49.

⁵⁷ D. Brewster, *India as an Asia-Pacific...*, op.cit., s. 155.

jedynie w małym porcie miała podkreślać raczej symboliczny charakter tej decyzji. Dla Indii Wietnam jest najważniejszym partnerem w Indochinach.

W przypadku archipelagu wysp Azji Południowo-Wschodniej coraz większą rolę odgrywa Indonezja. Indie zdają sobie sprawę, że chcąc kształtować relacje na tym obszarze, powinny efektywniej współpracować z tym państwem, jest ono bowiem kluczowe w kontekście Oceanu Indyjskiego oraz Morza Południowochińskiego. Relacje z Indonezją uległy zacieśnieniu zwłaszcza u progu XXI w. Wpływ na to miało kilka przesłanek. Po pierwsze Indonezja jest największym państwem w Azji Południowo-Wschodniej. Zdaniem indyjskich polityków i strategów dobre stosunki z Dżakartą będą miały istotne znaczenie dla relacji ze Stowarzyszeniem Narodów Azji Południowo-Wschodniej (Association of Southeast Asian Nations, ASEAN) oraz umocnią pozycję Indii na tym obszarze. Po drugie zakorzeniona w tradycji Indonezji obawa przed dominacją Chin jest wspólną płaszczyzną do działania między New Delhi i Dżakartą. Po trzecie Indusi zwracają także uwagę na położenie geograficzne Indonezji, które czyni z niej państwo o wyjątkowym znaczeniu strategicznym w kontekście zachodniego Pacyfiku. Po czwarte bliskie relacje Indonezji z USA odpowiadają w pełni realizowanej przez Indie strategii. Ponadto sojusz z Dżakartą stwarza New Delhi możliwość budowania świata wielobiegunowego w Azji. Nowej polityce Indii wobec Indonezji służyła także modyfikacja założeń polityki zagranicznej tej ostatniej. Uznawała ona na początku lat 90. XX w., że zmniejszenie aktywności USA w regionie może spowodować wzrost dominacji Chin i Japonii w Azji Południowo-Wschodniej. Dla równoważenia wpływów tych państw Dżakarta opowiadała się zatem za zacieśnianiem relacji z New Delhi. Ponadto od 2004 r. Indonezja próbowała prowadzić bardziej aktywną strategię w regionie Azji, nie chciała zawężyć się jedynie do działań w ramach ASEAN. Uwarunkowania te sprzyjały pogłębieniu relacji Indii z Indonezją także w odniesieniu do Oceanu Indyjskiego. Od 2001 r. kraje te podpisały następujące porozumienia: o współpracy obronnej (2001), o wspólnych patrolach na Morzu Andamańskim (2002), o wspólnym przeciwdziałaniu terroryzmowi (2004). W 2005 r. premier Indii i prezydent Indonezji ogłosili powstanie tzw. nowego partnerstwa strategicznego (*new strategic partnership*), które obejmowało kwestie polityczne, bezpieczeństwa i obronne⁵⁸. W ramach tej inicjatywy odbywa się co roku tzw. dialog strategiczny na szczeblu przedstawicieli ministerstw spraw zagranicznych i obrony. W wymienionych dokumentach kwestia bezpieczeństwa morskiego jest jedną z najważniejszych. Ponadto indyjscy politycy wskazywali, że m.in. są dowody na współpracę grup separatystycznych w Indonezji ze służbami specjalnymi Pakistanu (Inter-Services-Intelligence), które wykorzystują małe wysepki na Nikobarach do szkolenia tych terrorystycznych organizacji. Droga morską służy także służbom pakistańskim do ich zaopatrywania

⁵⁸ Zob. D. Brewster, *The evolving security relationship between India and Indonesia*, „Asian Survey” 2011, nr 2, s. 221–244.

w Azji Południowo-Wschodniej. Skłoniło to Indie i Indonezję do ścisłej współpracy na Morzu Andamańskim⁵⁹.

Wydaje się jednak, że spośród państw Azji Południowo-Wschodniej wciąż najważniejszym strategicznym partnerem jest Singapur, który odgrywa kluczową rolę w strategii bezpieczeństwa Indii w regionie Oceanu Indyjskiego. Singapur z satysfakcją przyjął nową politykę Indii wobec Azji Południowo-Wschodniej. Postrzegał je bowiem jako państwo, które może równoważyć wpływy nie tylko Chin i USA, lecz także modernizujących swoje siły morskie Indonezji i Malezji. Singapur obawiał się poza tym wymierzonego weń możliwego sojuszu Dżakarty z Kuala Lumpur. Dla Indii Singapur był ważnym partnerem, gdyż jako jedyny tak otwarcie i zdecydowanie popierał obecność tego kraju w cieśninie Malakka i jego zaangażowanie na rzecz bezpieczeństwa na tym obszarze. Indie więc nie tylko rozwijały współpracę gospodarczą z Singapurem, czego rezultatem było podpisanie w 2005 r. *Comprehensive Economic Cooperation Agreement* (CECA). Od lat 90. XX w. zacieśniano również współpracę polityczno-strategiczną. Od 1993 r. marynarki obydwu państw przeprowadzają wspólne ćwiczenia. W październiku 2003 r. podpisano porozumienie o współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa. W tym samym roku zinstytucjonalizowano też współpracę wywiadowczą, zawierając w tej dziedzinie porozumienie o utworzeniu wspólnej grupy roboczej. W 2006 r. powołano komitet ds. współpracy w dziedzinie technologii wojskowej. W 2004 r. przeprowadzono wspólne ćwiczenia sił lotniczych. W 2007 r. Indie zezwoliły singapurskim siłom lotniczym na używanie bazy Kalaikunda w pobliżu Kolkaty. W 2008 r. takie pozwolenie wydano na pięć lat również w przypadku baz w Babina i Deololii (dotyczyło ono mniejszych oddziałów singapurskich, które mogły przeprowadzać tam ćwiczenia). Decyzje te miały wymiar symboliczny i historyczny. Indie bowiem odmawiały od 1947 r. wykorzystywania ich baz przez inne państwa. Ścisła współpraca z Singapurem miała być odpowiedzią na aktywność Pekinu w Azji Południowej i Południowo-Wschodniej. Od 2005 r. Indie przeprowadzają wspólne ćwiczenia morskie i lotnicze z Singapurem na Morzu Południowochińskim⁶⁰.

W celu wzmocnienia swojej pozycji na Morzu Południowochińskim Indie podjęły także próbę poprawy relacji z Malezją, z którą stosunki nawet w latach 90. XX w. i u progu XXI w. były ograniczone i charakteryzowały się licznymi napięciami, głównie związanymi z kwestią muzułmańską oraz krytyczną oceną współpracy Indii z Tajlandią. W 2005 r. premier Malezji Abullah Badawi zaznaczył, że jego kraj jest gotowy do współpracy strategicznej z Indiami pod warunkiem ograniczenia stosunków New Delhi z Bangkokiem. Mimo że postulat ten nie został zrealizowany, to od 2008 r. Indie i Malezja podjęły pierwsze próby kooperacji w dziedzinie bezpieczeństwa⁶¹.

⁵⁹ Zob. P.K. Jha, *India–Indonesia: Emerging strategic confluence in the Indian Ocean region*, „Strategic Analysis” 2008, nr 3, s. 439–458.

⁶⁰ Zob. K.S.L. Collin, *ASEAN perspectives on naval cooperation with India: Singapore and Vietnam*, „India Review” 2013, nr 3, s. 186–203.

⁶¹ Zob. P.S. Suryanarayana, *India, Malaysia to step up defence ties*, „India Defence”, 17.08.2008.

Malezja wyraziła zgodę na udział Indii w projekcie „Eye in the Sky”, którego celem jest nadzorowanie i monitorowanie z powietrza cieśniny Malakka. Indie z kolei zaoferowały pomoc w szkoleniu oraz wsparcie techniczne i serwis łodzi podwodnych Scorpion i samolotów MiG 29.

Mimo zacieśniania współpracy strategicznej z państwami Azji Południowo-Wschodniej w latach 2004–2014 brak było jednak całościowego podejścia do tej kwestii. Rząd Manmohana Singha rozpatrywał relacje z krajami regionu głównie w kontekście poszerzenia strefy wpływów ekonomicznych. Dowodem na to są podpisane z państwami Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej umowy o strefie wolnego handlu⁶².

Przejęcie władzy przez BJP i objęcie urzędu premiera przez Modiego otworzyły nowy etap w strategii Indii wobec Oceanu Indyjskiego, Azji Wschodniej i Pacyfiku. Podczas szczytu Azji Wschodniej w Mjanmie w listopadzie 2014 r. premier Modi ogłosił nową politykę wobec państw Azji Południowo-Wschodniej – *act east policy*, która ma zastąpić *look east policy*. Zmiana terminu miała oznaczać rozszerzenie przedmiotowe i podmiotowe w strategii Indii. *Act east policy* obejmować ma z jednej strony państwa Azji Południowo-Wschodniej, a z drugiej – Azji Wschodniej i Pacyfiku. Indie chcą być nie tylko biernym uczestnikiem procesów na tych obszarach, ale dążą do uzyskania pozycji lidera. Celem zacieśniającej się współpracy polityczno-strategicznej jest zwiększenie potencjału odstraszającego tych państw wobec Chin. Kwestia zapewnienia swobody żeglugi przez cieśninę Malakka i zmniejszenie roli czynnika chińskiego w regionie będą wspólną płaszczyzną działania Indii i państw regionu Indo-Pacyfiku.

Podstawą nowej strategii Indii na tym obszarze ma być jednak przede wszystkim sojusz z USA, który jest postrzegany jako najważniejszy i najbardziej efektywny instrument realizacji celu polityki zagranicznej Indii, jaki stanowi poszerzenie ich strefy wpływów⁶³. Ramy instytucjonalno-prawne rozwijającej się od 2001 r. współpracy strategicznej między USA i Indiami w kontekście regionu Indo-Pacyfiku zostały określone w następujących dokumentach: *The New Framework for the US–India Defense Relationship Agreement* z 2005 r. oraz *Indo-U.S. Framework for Maritime Security* z 2006 r. Od ogłoszenia przez Stany Zjednoczone ich nowej polityki zwrotu ku Azji Indie stały się jednym z jej filarów, zwłaszcza w odniesieniu do regionu Oceanu Indyjskiego.

Praktycznym wymiarem pogłębiającej się współpracy był fakt, że od 2003 r. prowadzone są na dużo większą skalę (z udziałem m.in. łodzi podwodnych) niż poprzednio (program zainicjowano w 1995 r.) wspólne ćwiczenia morskie Indii i USA pod kryptonimem „Malabar”. W 2005 r. wzięły w nich udział po obu stronach lotniskowce. W 2007 r. po raz pierwszy ćwiczenia nie odbyły się w zachodniej części Oceanu Indyjskiego (na Morzu Arabskim), ale w Zatoce Bengalskiej. Ponadto

⁶² Zob. J. Zajączkowski, *Indie – studium przypadku geoeconomicznego działania mocarstwa wschodzącego*, w: E. Haliżak (red.), *Geoekonomia*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012, s. 620–666.

⁶³ Zob. D. Scott, *The „Indo-Pacific” – New regional formulations and new maritime frameworks for US–India strategic convergence*, „Asia-Pacific Review” 2012, nr 2, s. 85–109.

uczestniczyły w nich także marynarki z Japonii, Australii i Singapuru. W latach 2008 i 2010 wspólne amerykańsko-indyjskie ćwiczenia morskie odbyły się na Morzu Arabskim, a w 2012 r. ponownie w Zatoce Bengalskiej. Od 2005 r. organizowane są również na mniejszą skalę wspólne ćwiczenia morskie tych krajów o kryptonimie „Salvex”. Przeprowadzono je na Morzu Arabskim (2005), w Zatoce Bengalskiej (2011) oraz na Pacyfiku (2012)⁶⁴.

Zacieśnieniu relacji z USA towarzyszyło ponadto pogłębianie współpracy strategicznej z ich dwoma głównymi sojusznikami, czyli Australią i Japonią. W 2000 r. podczas wizyty premiera Australii w Indiach postanowiono o nadaniu relacjom indyjsko-australijskim charakteru strategicznego. W czerwcu 2001 r. podpisano zaś porozumienie o instytucjonalizacji dialogu strategicznego między obydwoma państwami. Do wzrostu wzajemnego zrozumienia przyczyniał się także czynnik amerykański. Zarówno dla Indii, jak i Australii Stany Zjednoczone są bowiem głównym partnerem politycznym⁶⁵. Od 2001 do 2014 r. odbyło się kilkanaście wizyt na szczelbu ministrów oraz szefów rządów Australii i Indii. Podpisano kilka porozumień, m.in. odnośnie do terroryzmu (2003), wymiany informacji w dziedzinie bezpieczeństwa (2007) i współpracy wywiadowczej (2008). W 2009 r. Indie i Australia ogłosiły podpisanie Wspólnej deklaracji w sprawie współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa (*Joint declaration on security cooperation*). Wskazywano w niej na wspólne wyzwania i zagrożenia m.in. w regionie Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku. Stworzono także podstawy instytucjonalne do zacieśniania współpracy bilateralnej. Potwierdzeniem nowego otwarcia w relacjach Indie–Australia jest też przyjęty przez australijskie ministerstwo obrony *Defence White Paper* z 2009 r. Stwierdza się w nim, że Canberę i New Delhi łączą wspólne interesy na Oceanie Indyjskim i Pacyfiku⁶⁶. W przyjętej przez rząd Australii w 2013 r. narodowej strategii bezpieczeństwa podkreślano, że w ostatnich latach wzrosło znaczenie regionu Indo-Pacyfiku dla bezpieczeństwa Australii⁶⁷. W indyjskiej zaś strategii *act east policy* Australia jest postrzegana jako znaczący partner na Pacyfiku. Przejawem nowej aktywnej polityki Indii wobec południowego Pacyfiku jest również zainicjowanie przez ten kraj w 2013 r. trójstronnego forum Trilateral Dialogue on Indian Ocean, obejmującego Indie, Australię i Indonezję. Trójstronny dialog tych państw jest próbą zdynamizowania współpracy Stowarzyszenia Państw Regionu Oceanu Indyjskiego (Indian Ocean Rim Association, IORA) oraz ma na celu przeciwdziałać wzrastającej

⁶⁴ Zob. ibidem; J.R. Holmes, *The US–India naval cooperation: Moving beyond rhetoric*, w: H.V. Pant (red.), *The Rise of the Indian Navy: Internal Vulnerabilities, External Challenges*, Routledge, Ashgate 2012, s. 139–156.

⁶⁵ Zob. J. Bonnor, *Australia–India Security Relations: Common Interests or Common Disinterest?*, Australian Defence Studies Centre, Canberra 2001.

⁶⁶ Zob. Department of Defence, Australian Government, *Defending Australia in the Asia Pacific Century: Force 2030*, Canberra 2009, http://www.defence.gov.au/CDG/Documents/defence_white_paper_2009.pdf (data dostępu: 14.03.2016).

⁶⁷ Zob. Government of Australia, *Strong and Secure – A Strategy for Australia’s National Interest*, Canberra 2013.

roli Chin na Oceanie Indyjskim i na Pacyfiku⁶⁸. Potwierdzeniem powstającego sojuszu polityczno-strategicznego między Indiami i Australią stała się podpisana podczas pierwszej od ponad 30 lat wizyty premiera Indii w Australii w listopadzie 2015 r. tzw. Ramowa umowa o współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa (*Framework agreement for security co-operation*), która przewiduje bliższą koordynację współpracy dotyczącą ćwiczeń marynarek morskich obu tych krajów⁶⁹. Zacieśnieniu współpracy sojuszniczej służy fakt, że od 2009 r. termin „region Indo-Pacyfiku” jest coraz częściej akceptowany i promowany przez elity strategiczne i polityczne w Australii. Podobnie bowiem jak Indie, w ramach tej koncepcji Canberra odgrywa dużo większą rolę niż w regionie Azji i Pacyfiku⁷⁰.

Indie zacieśniały także, zwłaszcza od 2000 r., stosunki strategiczne z Japonią. Relacje indyjsko-japońskie przeszły znaczącą ewolucję od okresu zimnej wojny. Jeszcze w latach 70. i 80. XX w. japońskie elity polityczne i strategiczne kwestionowały przynależność Indii do regionu Azji i Pacyfiku⁷¹. Sytuacja uległa zmianie po zakończeniu zimnej wojny. Wpływ na to miały takie kwestie jak czynnik chiński i bezpieczeństwo morskich szlaków komunikacyjnych. W 2005 r. globalnemu partnerstwu Indii i Japonii (deklarację w tej sprawie podpisano w 2000 r.) nadano charakter strategiczny⁷². Podczas wizyty premiera Japonii Junichiro Koizumiego podpisano tzw. Ośmioczęściową inicjatywę na rzecz wzmocnienia indyjsko-japońskiego partnerstwa globalnego (*Eight-fold initiative for strengthening India–Japan global partnership*). Zobowiązano się m.in. do:

- podniesienia poziomu dialogu (ustalono, że będą się odbywać coroczne szczyty premierów);
- utworzenia mechanizmu dialogu strategicznego; podjęcia kroków mających na celu wzrost wartości wzajemnego handlu (w 2006 r. wynosił on ponad 7,5 mld USD);
- współpracy na forum organizacji regionalnych i międzynarodowych⁷³.

O znaczeniu, jakie Indie przywiązywały do rozwoju relacji z Japonią, świadczy fakt, że premierzy obu państw w ciągu 18 miesięcy (od połowy 2004 do końca 2005 r.) spotykali się pięciokrotnie. Efektem zacieśniającej się współpracy było ustanowienie w grudniu 2006 r. strategicznego i globalnego partnerstwa, zaś pod koniec sierpnia

⁶⁸ Zob. A. Malik, *Three Indo-Pacific powers to meet in New Delhi*, Australia India Institute, 17.09.2013, <http://www.aii.unimelb.edu.au/news/three-indo-pacific-powers-meet-new-delhi> (data dostępu: 8.01.2015).

⁶⁹ Zob. D. Rajendram, *Collaborating across the Indian Ocean*, „Pragati”, 14.09.2014, <http://pragati.nationalinterest.in/2014/09/collaborating-across-the-indian-ocean> (data dostępu: 20.11.2014).

⁷⁰ Zob. D. Scott, *Australia’s embrace of the „Indo-Pacific”: New term, new region, new strategy?*, „International Relations of the Asia-Pacific” 2013, nr 13(3), s. 425–448.

⁷¹ D. Das, *Japan’s role in Asia*, „Indian and Foreign Review” 1970, nr 18, s. 11.

⁷² Zob. *Joint Statement, India–Japan Partnership in a New Asian Era: Strategic Orientation of India–Japan Global Partnership*, 29.04.2005, <http://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/2498/Joint+Statement+IndiaJapan+Partnership+in+a+New+Asian+Era+Strategic+Orientation+of+IndiaJapan+Global+Partnership> (data dostępu 15.12.2015)

⁷³ Zob. *Eight-fold initiative for strengthening India–Japan global partnership*, New Delhi 2005.

2007 r. przyjęto tzw. mapę drogową, określającą główne płaszczyzny współpracy w jego ramach.

Przejawem nowych relacji indyjsko-japońskich i ich znaczenia dla kształtowania się regionu Indo-Pacyfiku jest tytuł wystąpienia premiera Japonii w parlamencie Indii w 2007 r.: *The confluence of two seas*. Zwraçał on uwagę na to, że Indie i Japonia jako dwa mocarstwa morskie na Oceanie Indyjskim i Pacyfiku powinny być odpowiedzialne za bezpieczeństwo i stabilność na tych obszarach⁷⁴. We wrześniu 2014 r. podniesiono rangę relacji indyjsko-japońskich z partnerstwa strategicznego do tzw. specjalnego strategicznego i globalnego partnerstwa (*special strategic and global partnership*)⁷⁵. Ponadto podpisano Porozumienie o współpracy i wymianie w dziedzinie bezpieczeństwa między Indiami i Japonią (*Memorandum of cooperation and exchanges in the field of defence*), które przewiduje udział Japonii we wspólnych ćwiczeniach morskich z USA i Indiami oraz Australią.

Zacieśnienie współpracy strategicznej z USA, Japonią i Australią służyło reaktywacji przez Indie koncepcji „strategicznego czworoboku”, czyli współpracy strategicznej USA–Indie–Australia–Japonia. Koncepcja ta pojawiła się po raz pierwszy w 2007 r., Indie obawiały się jednak, że jej realizacja może zdestabilizować relacje z Chinami. Ponadto uważały, że współpraca ta wzmocni rolę Australii ich kosztem w regionie Oceanu Indyjskiego. Modernizacja marynarki indyjskiej oraz czynniki amerykański i chiński zbliżyły jednak politycznie Indie i Australię⁷⁶. Współpraca w ramach czworoboku ma gwarantować stabilność w regionie Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku oraz równowagę stopniowo wzrastającą pozycję Chin na tym obszarze. Rząd Modiego uważał, że jedynie ścisła kooperacja z tymi państwami zapewni Indiom wzrost roli w regionie Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku. Wśród strategów pojawiały się także koncepcje zwiększenia współpracy z Rosją w tym kontekście, ale miały one znaczenie marginalne⁷⁷. Dla rządu w New Delhi USA oraz ich sojusznicy stali się filarem strategii Indii w regionie Indo-Pacyfiku⁷⁸.

Uzupełnieniem aktywnej strategii Indii w tamtej części świata jest modernizacja marynarki wojennej. Jej realizacja wskazuje także, że dla Indii kluczową rolę

⁷⁴ Zob. „*Confluence of the two seas*”: *Speech by H.E. Mr. Shinzo Abe, Prime Minister of Japan at the Parliament of the Republic of India*, Ministry of Foreign Affairs of Japan, 22.08.2007, <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pm/0708/speech-2.html> (data dostępu: 16.03.2016).

⁷⁵ Zob. Ministry of External Affairs, Government of India, *Tokyo Declaration for India–Japan Special Strategic and Global Partnership*, 1.09.2014, <http://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/23965/Tokyo+Declaration+for+India+Japan+Special+Strategic+and+Global+Partnership> (data dostępu: 5.03.2015).

⁷⁶ Zob. A. Phillips, *Australia and the challenges of order-building in the Indian Ocean region*, „*Australian Journal of International Affairs*” 2013, nr 2, s. 125–140.

⁷⁷ Zob. R. Sharma, *More proactive Russian role needed in Indo-Pacific: Shyam Saran*, „*Russia & India Report*”, 14.10.2013, http://indrus.in/world/2013/10/14/more_proactive_russian_role_in_indo-pacific_shyam_saran_30125.html (data dostępu: 19.03.2016).

⁷⁸ Zob. C. Raja Mohan, *Modi's World: Expanding India's Sphere of Influence*, Harper Collins, New Delhi 2015; J. Hornat, *The power triangle in the Indian Ocean: China, India and the United States*, „*Cambridge Review of International Affairs*” 2015, doi: 10.1080/09557571.2014.974507.

odgrywają północno-wschodnią część Oceanu Indyjskiego i cieśnina Malakka. Kolejno ustanowiono:

- w 1998 r. nową bazę marynarki wojennej na Andamanach i Nikobarach⁷⁹;
- w 2001 r. wspólne dowództwo dla sił lądowych, morskich i lotniczych;
- w 2005 r. Dalekowschodnie Dowództwo Marynarki Wojennej Indii (Far Eastern Naval Command, FENC).

Systematycznie zwiększa się znaczenie FENC. W 2014 r. baza dowództwa dysponowała ponad 15 okrętami wojennymi, a do 2022 r. liczba ta ma wzrosnąć do 32⁸⁰. W celu dalszego wzmocnienia kontroli nad północno-wschodnią częścią Oceanu Indyjskiego marynarka Indii planuje utworzyć bazę Rambilli Mandal, 50 km od Visakhapatnam. Indie wzmocniają także zachodnią flankę. W ramach zainicjowanego w 1999 r. projektu „Seabird” w 2005 r. utworzono nowe południowe dowództwo marynarki w Karwarze oraz bazę sił morskich Indii INS Kadamba. Do 2020 r. INS Kadamba ma się stać największą bazą marynarki na wschód od Suez. Koszty inwestycji mają wynieść 3 mld USD. W bazie ma pracować łącznie ponad 100 tys. osób. Będzie się w niej znajdować ponad 60 większych statków wojennych, w tym trzy lotniskowce⁸¹. Indie rozwijały także programy współpracy z państwami Azji Wschodniej oraz Pacyfiku w ramach tzw. dyplomacji morskiej⁸². W 2014 r. marynarka Indii dysponowała dwoma lotniskowcami⁸³ oraz 55 większymi łodziami (w tym amfibiami oraz niszczycielami i łodziami podwodnymi)⁸⁴. Planuje się, że do 2020 r. nakłady na siły morskie wynosić będą ok. 20% budżetu wojskowego. W dłuższej perspektywie, czyli do 2027 r., Indie mają dysponować 150 statkami i łodziami (w tym trzema lotniskowcami) oraz ponad 500 samolotami i helikopterami. Ma to zapewnić Indiom bezpieczeństwo we wschodniej i zachodniej części Oceanu Indyjskiego oraz przygotować do działań zagrażających bezpieczeństwu tego kraju na obszarach znacznie oddalonych od jego wybrzeży, także na Pacyfiku⁸⁵. Badacze z US Naval War College, dokonując oceny modernizacji

⁷⁹ Zob. T.V. Parasuram, *India to build military bases in Andaman and Nicobar: Report*, „Hindustan Times”, 20.10.1998.

⁸⁰ Zob. R. Ramachandran, *Indian navy on the crest of a wave*, „Asia Times”, 18.06.2005; R. Vasani, *Strategic significance of the naval base INS Kadamba*, „SAAG Papers”, 4.06.2005, nr 1404; R. Maitra, *India bids to rule the waves*, „Asia Times”, 19.10.2005.

⁸¹ Zob. *Seabird Phase II: Nation's naval might gets a Fillip*, „The Times of India”, 10.06.2014.

⁸² Zob. C.U. Bhaskar, *The navy as an instrument of foreign policy*, w: H.V. Pant (red.), *The Rise of the Indian Navy: Internal Vulnerabilities, External Challenges*, Routledge, Ashgate 2012, s. 41–55.

⁸³ Pierwszy indyjski lotniskowiec INS Vikrant, jednostka o wyporności 37 500 t i długości 262 m, został zwodowany 12 sierpnia 2013 r. w Koczinie. W listopadzie 2013 r. lotniskowiec Vikramaditya (były lotniskowiec Admirał Górszkow) został przekazany przez Rosję marynarce wojennej Indii (na mocy umowy z 2003 r.).

⁸⁴ Zob. W.C. Ladwig III, *Drivers of Indian naval expansions*, w: H.V. Pant (red.), *The Rise...*, op.cit., s. 19–41.

⁸⁵ Zob. J. Zajączkowski, *Strategie morskie Indii, Chin i USA w regionie Oceanu Indyjskiego: analiza w kategoriach realizmu ofensywnego*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2015, nr 2, s. 37–70; K. Venkatshamy, *The Indian Ocean region in India's strategic futures: Looking out to 2030*, „Journal of Indian Ocean Region” 2013, nr 1, s. 17–41.

marynarki indyjskiej, wskazują, że status Indii na Oceanie Indyjskim można określić jako pośredni między tzw. *free rider* (czyli państwem stopniowo rozwijającym swój potencjał morski, ale obecnie uznającym rolę USA jako głównego gwaranta bezpieczeństwa) a tzw. policjantem (którego rola jest bardziej asertywna i który angażuje się w działania antypirackie oraz tzw. zarządzanie kryzysami)⁸⁶.

Podsumowanie

Po zakończeniu zimnej wojny Indie systematycznie zwiększają swoją aktywność w regionie Oceanu Indyjskiego i w Azji Wschodniej. W porównaniu z wcześniejszym okresem prowadzą coraz bardziej aktywną i wielowymiarową politykę wobec obszaru Azji i Pacyfiku, uwzględniającą różne aspekty wzajemnych relacji. W ostatniej dekadzie XX w. jednak New Delhi – realizując politykę zagraniczną i bezpieczeństwa w poszczególnych częściach całego regionu i wobec wybranych jego państw – nie traktowało obszarów Azji Wschodniej, Pacyfiku i Oceanu Indyjskiego jako jednej geopolitycznej całości. Brak było kompatybilności w realizowanej na nich strategii międzynarodowej.

Sytuacja uległa zmianie u progu XXI w. Nastąpiło rozszerzenie podmiotowe i przedmiotowe pojęcia *look east policy*. Zaczęło ono obejmować państwa Azji Wschodniej oraz Pacyfiku. Jednocześnie konceptualizacja polityki morskiej i modernizacja morskich sił zbrojnych pozwoliły Indiom na aktywniejszą strategię w regionie Oceanu Indyjskiego. Coraz większe współzależności między kompleksem bezpieczeństwa na tym obszarze oraz na Pacyfiku spowodowały, że Indie zaczęto określać jako mocarstwo regionu Indo-Pacyfiku. Jest to tym bardziej uzasadnione, że głównym czynnikiem go konstytuującym są rywalizacja i współpraca trzech mocarstw: Indii, Chin i USA. Relacje między nimi kształtują stosunki międzynarodowe w tej części świata i wpływają na ich dynamikę.

Dla pełnego wyjaśnienia nowej strategii Indii w regionie Indo-Pacyfiku należy zastosować zarówno założenia realizmu ofensywnego, jak i konstruktywizmu.

Odwołując się do założeń realizmu ofensywnego⁸⁷, trzeba wskazać, że New Delhi dąży do uzyskania statusu lidera w nowo kształtującym się regionie. Mimo że Indie przede wszystkim uznają obszar Oceanu Indyjskiego za swoją strefę wpływów, a kwestie Pacyfiku rozpatrują jedynie w tym kontekście, coraz częściej podkreślają współzależności między tymi dwoma akwenami. Uważają, że ewentualny wzrost potęgi Chin w regionie Azji Wschodniej i Pacyfiku stanowiłby realne zagrożenie, zwłaszcza

⁸⁶ Zob. J.R. Holmes, A.C. Winner, T. Yoshihara, op.cit.

⁸⁷ Zob.: J.J. Mearsheimer *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton & Co., New York 2001; A. Tomczyńska, *Realizm ofensywny Johna J. Mearsheimera a hegemonia Stanów Zjednoczonych Ameryki po zimnej wojnie*, w: E. Haliżak, J. Czaputowicz (red.), *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych: założenia i zastosowania badawcze*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2014, s. 346; Y.-H. Lim, *China's Naval Power – An Offensive Realist Approach*, Farnham, Burlington–Ashgate 2014.

dla swojej roli i pozycji w północno-wschodniej części Oceanu Indyjskiego. Celem indyjskiej strategii morskiej jest zaś ograniczenie aktywności mocarstw zewnętrznych w regionie Oceanu Indyjskiego. Indie dążą więc do powiększania swoich stref wpływów oraz minimalizowania bądź uniemożliwienia innym mocarstwom zewnętrznym (głównie Chinom) rozszerzania ich wpływów politycznych, militarnych i gospodarczych w najbliższym sąsiedztwie. Jednocześnie obserwujemy proces rozszerzania się pojęcia sąsiedztwa w indyjskiej strategii i polityce zagranicznej, czego dowodzą m.in. koncepcja „rozszerzonego sąsiedztwa” oraz tzw. *act east policy*. W odniesieniu do strategii Indii w regionie Indo-Pacyfiku mamy zatem do czynienia z klasycznym przypadkiem realizmu ofensywnego. Państwo to dąży bowiem do utrzymania bądź rozszerzenia swoich stref wpływów, gdyż chcą zwiększyć swą potęgę i tym samym zapewnić bezpieczeństwo.

Analizę strategii Indii w regionie Indo-Pacyfiku należy jednak uzupełnić o założenia konstruktywizmu. Pozwolą one wyjaśnić, dlaczego kraj ten w dużo większym stopniu w ostatnich latach koncentruje się na zagadnieniach zagrożeń bezpieczeństwa ze strony Oceanu Indyjskiego oraz Azji Wschodniej aniżeli Azji Południowej. Przykładem jest chociażby reakcja władz indyjskich na dwa incydenty. W grudniu 2012 r. przedstawiciele marynarki Indii stanowczo zaprotestowali przeciwko zwiększającej się aktywności Chin na Morzu Południowochińskim. Zwrócono uwagę, że choć obszar ten nie jest priorytetowy, to ma duże znaczenie dla bezpieczeństwa Indii. Szef indyjskich sił morskich admirał Devendra K. Joshi stwierdził, że w razie konieczności interwencji na tym morzu marynarka Indii jest na to gotowa. Ćwiczenia morskie z państwami regionu Azji Południowo-Wschodniej mają przygotować kraj na taki scenariusz⁸⁸. Opinia ta nie spotkała się z żadną oficjalną negatywną reakcją przedstawicieli rządu w New Delhi. Oznaczało to *de facto* zgodę na takie wypowiedzi i odzwierciedlało coraz bardziej asertywną strategię Indii na tym obszarze⁸⁹. W przypadku drugiego incydentu – prawdopodobnego przekroczenia granicy przez niewielki oddział graniczny sił chińskich w kwietniu 2013 r. w północnym Kaszmirze (tj. Deepsang Valley) – nie mieliśmy do czynienia z żadnymi, nawet nieoficjalnymi wypowiedziami czy komentarzami w mediach⁹⁰. Co więcej, rangę tego incydentu próbowano umniejszyć. Te oraz inne przykłady (m.in. zamach terrorystyczny w Mumbaju w 2008 r.) świadczą, że Indie dążą do niewypuklania kwestii związanych z Kaszmirem, czynnikiem pakistańskim oraz chińskim (w kontekście subkontynentu indyjskiego i sporu granicznego).

Indie bowiem systematycznie od lat 90. XX w. zmierzają do zerwania z wizerunkiem jedynie mocarstwa Azji Południowej. New Delhi zdaje sobie sprawę z tego, że ograniczenie do roli lidera na subkontynencie indyjskim *de facto* przekreśla możliwości realizacji aspiracji mocarstwowych przez to państwo w wymiarze globalnym

⁸⁸ Zob. *Indian Navy prepared to deploy to South China Sea*, Reuters, 2.12.2012.

⁸⁹ Zob. S. Singh, *From a sub-continental power to an Asia-Pacific player: India's changing identity*, „India Review” 2014, nr 13(3), s. 188.

⁹⁰ I. Bagchi, *India misreads Chinese incursion, ties itself in knots*, „The Time of India”, 1.05.2013.

i regionalnym (w Azji). Mamy więc do czynienia z klasycznym przykładem konstrukttywizmu, gdzie kluczowe znaczenie ma termin „tożsamość”. Tożsamość jest funkcją tradycji, historii, uwarunkowań społecznych, wartości, kultury i religii. Wpływa na wybory oraz stanowi jedną z istotnych przesłanek działania państw. Elementy świadomości oraz tożsamości wywierają wpływ na preferencje, interesy i decyzje, także w kontekście innych podmiotów stosunków międzynarodowych. Tożsamość oddziałuje na politykę zagraniczną danego kraju. Kształtuje bowiem takie elementy jak percepcja świata zewnętrznego, hierarchia czynników determinujących politykę zagraniczną oraz system wartości. To z kolei tworzy pewne ramy determinujące cele i instrumenty oraz styl i efektywność polityki zagranicznej⁹¹.

Doktryny morskie Indii i Strategia morska oraz założenia nowej polityki Indii w regionie Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku, zwłaszcza *act east policy*, dowodzą, że określają one swoją tożsamość jako mocarstwo morskie i mocarstwo Indo-Pacyfiku. Zdają sobie bowiem sprawę z tego, że jedynie ta koncepcja w pełni pozwoli im na realizację globalnych aspiracji mocarstwowych. Koncepcja Indo-Pacyfiku stwarza także Indiom możliwość wzrostu ich roli w regionie Azji Wschodniej⁹². Kraj ten ma świadomość, że tam jego znaczenie, zwłaszcza w dziedzinie bezpieczeństwa, jest dużo mniejsze niż w regionie Oceanu Indyjskiego. Rola i pozycja Indii są bowiem wciąż ograniczone na obszarze Azji i Pacyfiku. Brak jest uzasadnienia dla określania tego państwa jako tamtejszego lidera. Dlatego dla indyjskich elit politycznych i strategicznych dużo bardziej atrakcyjna jest koncepcja Indo-Pacyfiku. Indie wszak nie tylko mają w nim dużo większe znaczenie niż na obszarze Azji i Pacyfiku, ale zyskały również akceptację dla swojej roli ze strony takich mocarstw jak USA. Ponadto strategia Indii w regionie Indo-Pacyfiku jest jednym z kluczowych czynników go konstytuujących⁹³.

India: An Indo-Pacific Power

The aim of the article is to analyse the evolution of India's international strategy in the Indian Ocean and the Pacific regions from the end of the Cold War to 2015. To understand India's activity in these regions, it is necessary to discuss not only its actions in these areas but also the strategies adopted by New Delhi as well as the aims, methods and guidelines of foreign policy declared by Indian leaders.

The adopted hypothesis stresses that India effected a significant transformation in defining its international identity, which is the key determinant of increased

⁹¹ Zob. T. Hopf, *The promise of constructivism in international relations theory*, „International Security” 1998, nr 1, s. 171–200.

⁹² Friedrich Ebert Stiftung, *Daunting Challenges and High Opportunities: India After Elections 2014*, New Delhi 2014.

⁹³ Zob. D. Rumley, T. Doyle, S. Chaturvedi, „Securing” the Indian Ocean? *Competing regional security constructions*, „Journal of the Indian Ocean Region” 2012, nr 1, s. 1–20.

dynamism of India's foreign policy in the Indian Ocean region. In 1985, India referred to itself as the major power in South Asia and a developing country; in 2015 it ties its identity to the Indian Ocean and the Pacific regions, defining itself as the major power of the Indo-Pacific.

The structure of this article is designed so as to verify this thesis. The Indian Ocean region in Indian foreign policy will be analysed on three levels: strategic, conceptual and operational.

Keywords: foreign policy, power, India's maritime policy, Indian Ocean region, Indo-Pacific region, Look East Policy